

Evaluatie experiment 'beroepsopleiding gecombineerde leerwegen bol-bbl' (GLBB)

Meting 2018

2B MBO

Evaluatie experiment 'beroepsopleiding gecombineerde leerwegen bol-bbl' (GLBB)

Meting 2018

Consortium 2B MBO

Aan de totstandkoming van deze rapportage is een bijdrage geleverd door:
Erik Keppels, Paul den Boer, Maarten Wolbers (allen KBA Nijmegen),
Joris Cuppen, Bas Kurver, Marije van Essen (allen ResearchNed)

KBA Nijmegen
Professor Molkenboerstraat 9
6524 RN Nijmegen
Tel. 024- 382 32 40 / info@kbanijmegen.nl

Evaluatie experiment 'beroepsopleiding gecombineerde leerwegen bol-bbl' (GLBB)
Meting 2018. Consortium 2B MBO

ISBN 978-94-92743-11-4
NUR 840

Foto omslag: Can Stock Photo / dotshock

© 2018 KBA Nijmegen | ResearchNed

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vernoemd, openbaar gemaakt of verspreid door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen. No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Deze publicatie maakt deel uit van het door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek gefinancierde onderzoeksprogramma Evaluatie van twee beleidsinterventies in het MBO: inwerkingtreding wet 'Doelmatige leerwegen' en herziening kwalificatiestructuur.

NRO-projectnummer: 405-15-425

Inhoud

<i>Hoofdstuk 1</i>	
Inleiding	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Onderzoeksvragen	2
1.3 Conceptueel kader	2
1.4 Onderzoeksaanpak	7
<i>Hoofdstuk 2</i>	
Deelnemende instellingen en studenten	9
2.1 Deelnemende mbo-instellingen in schooljaar 2016/17	9
2.2 Deelnemende studenten	11
<i>Hoofdstuk 3</i>	
Switchen van leerweg	14
<i>Hoofdstuk 4</i>	
Typologie GLBB-opleidingen	21
4.1 Format voor de schets van relevante kenmerken per GLBB-opleiding	21
4.2 Eerste aanzet tot een typologie van de GLBB-opleidingen	23
<i>Hoofdstuk 5</i> Conclusies	26

Inleiding

1.1 Inleiding

In het schooljaar 2015-2016 zijn de eerste mbo-instellingen van start gegaan met het experiment 'beroepsopleiding gecombineerde leerwegen bol-bbl' (GLBB). Dit experiment is een uitwerking van het Techniekpact 2020 en is aangekondigd in de Kamerbrief 'Ruim baan voor vakmanschap' (mei 2014). Met het experiment krijgen studenten in het eerste leerjaar onderwijs in de bol en zijn zij in het laatste leerjaar aan de slag bij een bedrijf. Het is aan de instelling of de mogelijk tussenliggende leerjaren worden gevolgd in de bol dan wel de bbl. Het idee is dat de beroepsroute hiermee voor de deelnemer aantrekkelijker wordt en dat die aan bedrijven jongeren levert die beter beslagen ten ijs komen en meer kunnen leren op de werkvloer. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft de gecombineerde leerweg opgezet als een experiment en wil door middel van een monitor en evaluatie het experiment op de voet én over de jaren heen volgen.

Het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) heeft het consortium KBA Nijmegen en ResearchNed (2B MBO) de opdracht gegeven het experiment te monitoren en te evalueren binnen het reeds lopende NRO-project 'Evaluatie van twee beleidsinterventies in het MBO: inwerkingtreding wet 'Doelmatige leerwegen' en herziening kwalificatiestructuur. In het meerjarige evaluatieprogramma van beide beleidsinterventies, dat in april 2015 is gestart en nog doorloopt tot in 2021, wordt in beeld gebracht hoe de voortgang van de implementatie van de interventies verloopt, in welke mate de beoogde effecten van specifieke maatregelen die de beleidsinterventies met zich meebrengen optreden, of, en zo ja, welke onbedoelde en ongewenste effecten optreden en hoe deze effecten ([on]bedoeld en [on]gewenst) verklaard kunnen worden.

In 2016 is de stand van zaken bij aanvang van het experiment GLBB geschetst aan de hand van een eerste meting. In deze meting is de deelnemerspopulatie beschreven en zijn het kader en de opzet van het onderzoek gepresenteerd. Daaropvolgend zijn de uitkomsten van de meting in 2017 gepubliceerd. In deze tweede meting is gefocust op het schooljaar 2015-2016, waarbij ingegaan is op wie aan het experiment GLBB deelnemen en waarom zij deelnemen, op de implementatie en organisatie van de GLBB. Daarnaast is het eerste cohort studenten in hun overstap naar het tweede leerjaar gevolgd en zijn zodoende uitval en switch in het eerste leerjaar vastgesteld. In onderhavige rapportage zijn de uitkomsten van de meting 2018 weergegeven. De focus van deze meting ligt op het schooljaar 2016-2017. Allereerst wordt ingezoomd op de deelnemende instellingen en studenten (hoofdstuk 2). GLBB-achtige trajecten komen in het mbo niet alleen voor bij mbo-instellingen en opleidingen die aan het experiment deelnemen. Daarom is geanalyseerd in welke mate het fenomeen 'switchen van leerweg' – niet gelinkt aan de experimenten – voorkomt in het mbo (hoofdstuk 3). Het idee is om vanuit deze kwantitatieve zoektocht instellingen/opleidingen, waarin veelvuldig geswitcht wordt, te selecteren en op te nemen in het kwalitatieve deel van de evaluatie bij de volgende meting. Voorts wordt een format gepresenteerd

waarin de meest relevante kenmerken van een combinatieopleiding bol-bbl zoals de GLBB systematisch en kort kunnen worden geschetst. Tevens wordt een typologie van de GLBB-opleidingen geïntroduceerd (hoofdstuk 4).

Net als in de vorige rapportages worden eerst de onderzoeksvragen en het onderzoekskader inclusief de daaruit afgeleide beleidstheorie weergegeven.

1.2 Onderzoeksvragen

Het experiment GLBB loopt vanaf het schooljaar 2015-2016. Jaarlijks kunnen instellingen voor nieuwe opleidingen een aanvraag indienen. In principe komen alle opleidingen op niveau 2, 3 en 4 voor deelname in aanmerking. Een instelling kan niet meer dan tien opleidingen in de gecombineerde leerweg aanbieden. Het eerste deel van de opleiding vindt plaats binnen de instelling (bol); het tweede deel in het bedrijf (bbl). De samenwerkingsovereenkomst met de leerbedrijven die voorafgaand aan de start van de GLBB zijn aangeleverd, dient een garantie te bevatten van een praktijkplaats voor alle studenten in de gecombineerde opleiding tegen een marktconforme beloning. Een arbeidsovereenkomst is niet per se nodig. In het tweede deel van de opleiding komt de deelnemer niet meer in aanmerking voor een studiebeurs. De nieuwe opleiding verloopt budgettair neutraal. Deelnemende instellingen dienen per opleiding tweemaal tijdens de experimentperiode een uitgebreid verslag in te dienen over de gang van zaken in het experiment.

De gecombineerde leerweg is een nieuwe loot aan de stam en is een vernieuwing in het mbo, waarmee een extra keuzemogelijkheid wordt gecreëerd. Het experiment met de gecombineerde leerweg wordt gemonitord en geëvalueerd. De vraagstelling van deze monitor en evaluatie is als volgt (de vierde onderzoeksvraag wordt in het laatste jaar van de evaluatie beantwoord):

1. *Wat zijn de opbrengsten van het experiment in termen van de gestelde doelen (d1-d5)?*
  - betere inzetbaarheid van studenten in het leerbedrijf door ze meer kennis en (praktische) vaardigheden mee te geven (d1);
  - bijdragen aan een 'leven lang ontwikkelen' door herintreders op de instelling eerst theoretisch bij te scholen in het bol-deel van de opleiding (d2);
  - het verbeteren van de kwaliteit en de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs door een andere/betere balans tussen de theoretische en praktische voorbereiding op het beroep (d3);
  - het realiseren van een groter aanbod aan praktijkplaatsen (d4);
  - het verbeteren van de doelmatigheid van het onderwijs door een betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt (d5).
2. *Hoe wordt de GLBB ingericht en wat is daarin succesvol en wat niet?*
3. *Wat is de bijdrage van het beleid (ruimte in wet- en regelgeving) aan de opbrengsten?*
4. *Of en hoe kan een GLBB naast de bestaande leerwegen als zelfstandige leerweg in de WEB worden verankerd?*

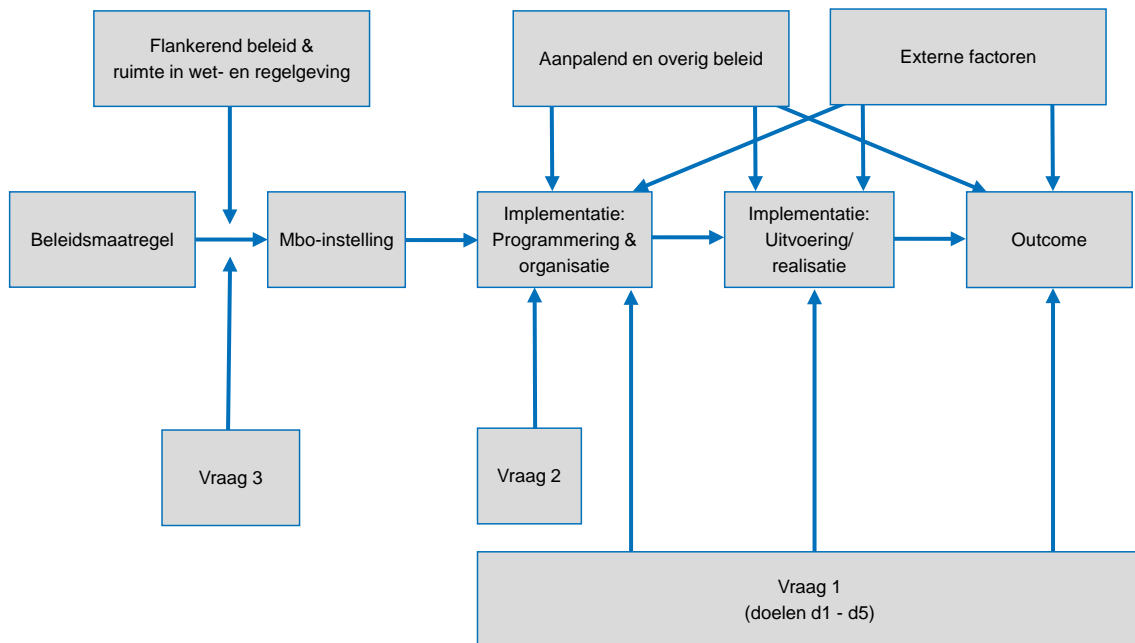
1.3 Conceptueel kader

Ten behoeve van de monitor en evaluatie van het experiment GLBB wordt hetzelfde conceptuele kader voor de achterliggende beleidstheorie benut als dat voor de evaluatie 2B MBO. In beide

evaluaties wordt namelijk onderzocht hoe, en in welke mate de beleidsmaatregelen bijdragen aan het bereiken van de doelen. De gedachte achter het kader is als volgt (zie bovenste deel van onderstaand schema). De beleidsmaatregelen leiden (met inbegrip van eventueel aanwezig/benut flankerend overheidsbeleid en geboden/benutte ruimte in wet- en regelgeving) tot besluitvorming in de mbo-instellingen. Vervolgens worden de maatregelen geïmplementeerd. Dit leidt tot aanpassingen van de programmering en de organisatie, en daarmee van de uitvoering en realisatie van het onderwijs in de instelling. Gerealiseerde voorziene en eventuele onvoorziene effecten vormen de 'outcome'. Het kader gaat ervan uit dat ook ander aanpalend beleid (zoals Taalen rekenbeleid, Kwaliteitsafspraken mbo, Passend Onderwijs) en externe factoren (zoals de economische conjunctuur) de diverse schakels en relaties in de keten kunnen beïnvloeden.

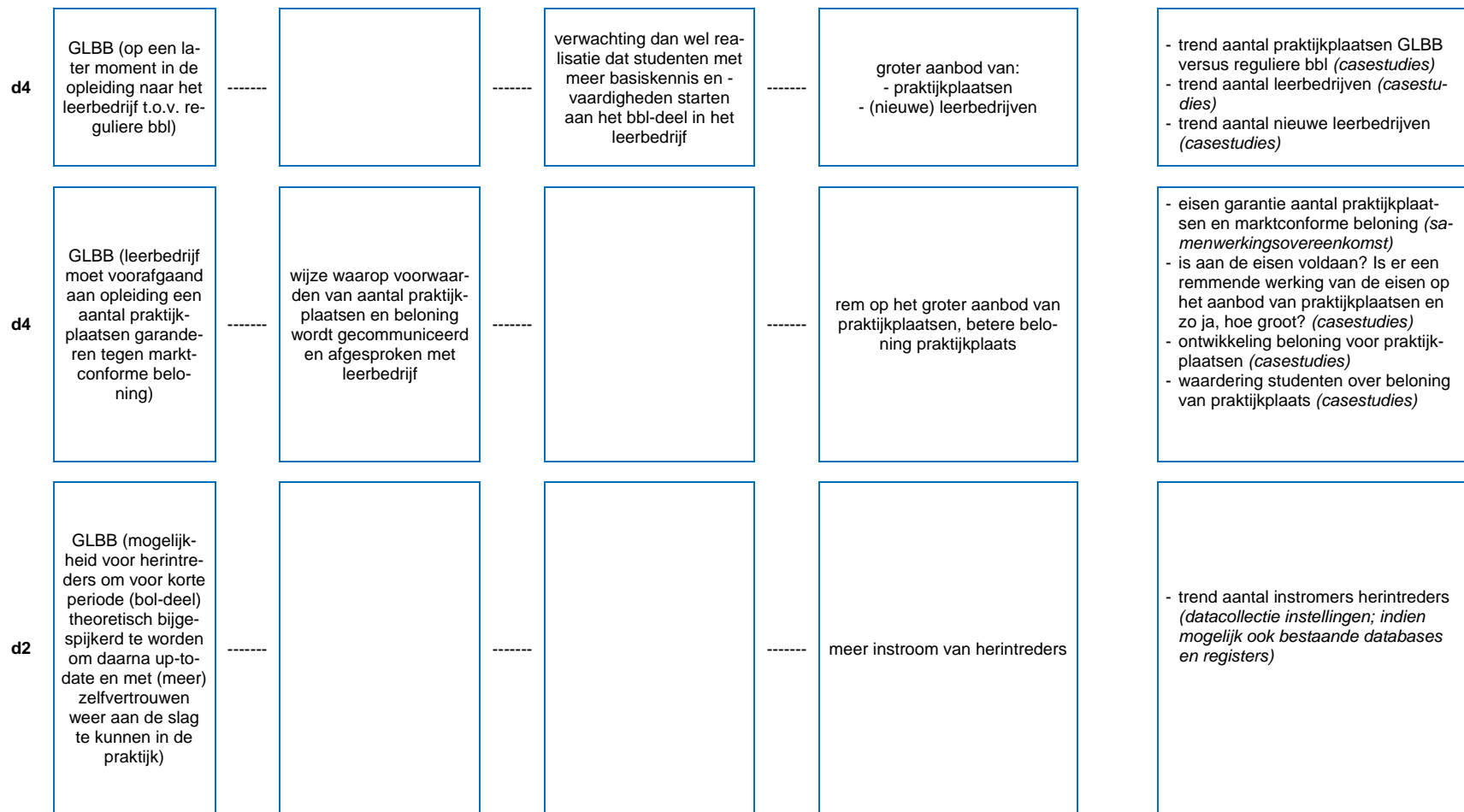
Het onderste deel van het schema geeft de relatie tussen het kader en de onderzoeksvragen weer. De vierde onderzoeksvraag (of en hoe een GLBB naast de bestaande leerwegen als zelfstandige leerweg in de WEB kan worden verankerd) is niet in het schema opgenomen. Het is een eigenstandige vraag die in het laatste jaar van het onderzoek – op basis van de uitkomsten uit de evaluatie GLBB en van een aantal aanvullende diepte-interviews – wordt beantwoord.

Voor het experiment gecombineerde leerwegen is hieronder aangegeven wat volgens de beleidstheorie in de implementatie moet gebeuren, tot welke resultaten dit moet leiden en wat het uiteindelijke effect (outcome) moet zijn. De vijf – in de vorige paragraaf benoemde – doelen (d1-d5) komen hierin terug. In de kwantitatieve evaluatie wordt de interveniërende rol van het implementatieproces niet zichtbaar, gezien het gebrek aan kwantitatieve gegevens daarover, maar dit wordt in de kwalitatieve evaluatie ondervangen door jaarlijks interviews af te nemen bij de onderwijsinstellingen (en leerbedrijven) die deelnemen aan het experiment GLBB. Daarmee kunnen we onderliggende mechanismen, maar ook eventuele onbedoelde effecten van de beleidsmaatregel vaststellen.

	Maatregel	Implementatie: programmering & organisatie	Implementatie: resultaten in de mbo-instelling	Outcome	Indicatoren
algemeen	GLBB	uitvoerbaarheid, organiserbaarheid, inrichting/innovaties		kwaliteit GLBB t.o.v. reguliere bol en bbl	- algemeen oordeel/tevredenheid van instellingen, docenten, studenten, leerwerkbedrijven en werkgevers over de GLBB en reguliere bol en bbl (zijn het opstartproblemen of structurele problemen?)
d3	GLBB	andere balans tussen theoretische en praktische voorbereiding op de uitoefening van beroepen		hogere kwaliteit onderwijs: betere studieresultaten en/of minder uitval dan bij reguliere bol en/of bbl	- verdeling jaren bol- en bbl-deel GLBB-opleiding (<i>is reeds bekend</i>) - beoogde en werkelijke opleidingsduur GLBB en bol en bbl: bot, bpv, vrije ruimte (<i>OER, datacollectie instellingen</i>) - trend studieresultaten/studieduur/rendement en uitval GLBB en reguliere bol en bbl (<i>bestaande databases en registers</i>)
d3	GLBB (een extra opleidingsvariant met andere balans theorie-praktijk t.o.v. reguliere bol en bbl)	opzet GLBB: verdeling jaren bol- en bbl-deel	GLBB past beter bij bepaalde typen/groepen studenten	beter studieresultaten en minder uitval voor bepaalde typen/groepen studenten dan als zij reguliere bol en/of bbl hadden gevolgd	- verdeling jaren bol- en bbl-deel GLBB-opleiding (<i>is reeds bekend</i>) - typen/groepen studenten waarvoor GLBB een meer passende opleidingsvariant is dan bol en bbl (<i>datacollectie instellingen</i>) - oordeel of studieresultaten/studieduur/rendement en uitval GLBB-studenten gunstiger zijn dan als zij reguliere bol of bbl zouden hebben gevolgd (<i>datacollectie instellingen; indien mogelijk ook bestaande databases en registers</i>)

d3	GLBB			<p>beter toegankelijk onderwijs: hogere initiële instroom uit vmbo en havo bij instellingen/opleidingen met GLBB t.o.v. jaren voordat GLBB bestond</p>	<ul style="list-style-type: none"> - trend aantal instromers in de instellingen/opleidingen met GLBB vanuit vmbo en havo (<i>bestaande databases en registers</i>)
d5	GLBB	<p>intensieve samenwerking met bedrijfsleven, vernieuwende samenwerkingsverbanden</p>	<p>samenwerking met bedrijfsleven is geïntensiveerd</p>	<p>doelmatiger onderwijs: betere aansluiting op de arbeidsmarkt dan bij bol en/of bbl en versterkte diplomawaarde</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wijze waarop wordt samengewerkt bij ontwikkeling/programmering/organisatie van GLBB versus reguliere bol en bbl (<i>samenwerkingsovereenkomst, datacollectie instellingen, casestudies</i>) - oordeel over samenwerking GLBB versus bol/bbl (<i>datacollectie instellingen, casestudies</i>) - aandeel met betaald werk, aandeel met betaald werk op niveau (<i>bestaande databases en registers</i>)
d1	<p>GLBB (op een later moment in de opleiding naar het leerbedrijf t.o.v. reguliere bbl)</p>	<p>aantal jaren bol-deel voordat bbl-deel start</p>	<p>deelnemer start het bbl-deel met meer kennis en (praktische) vaardigheden die werkgevers als algemeen bekend veronderstellen op de werkvloer t.o.v. studenten die rechtstreeks van het vmbo komen en een bbl-opleiding volgen</p>	<p>tegemoet komen aan behoefte van werkgevers: studenten zijn beter inzetbaar bij het leerbedrijf in het tweede deel van de opleiding</p>	<ul style="list-style-type: none"> - verdeling jaren bol- en bbl-deel GLBB-opleiding (<i>niet vragen; is reeds bekend</i>) - mate waarin GLBB-deelnemer beschikt over basiskennis en -vaardigheden na afloop van bol-deel versus de mate waarin vmbo-geïnduceerde bij start bbl daarover beschikt (<i>casestudies</i>) - mate waarin GLBB-deelnemer vs. reguliere bbl-er inzetbaar is in leerbedrijf (<i>casestudies</i>)

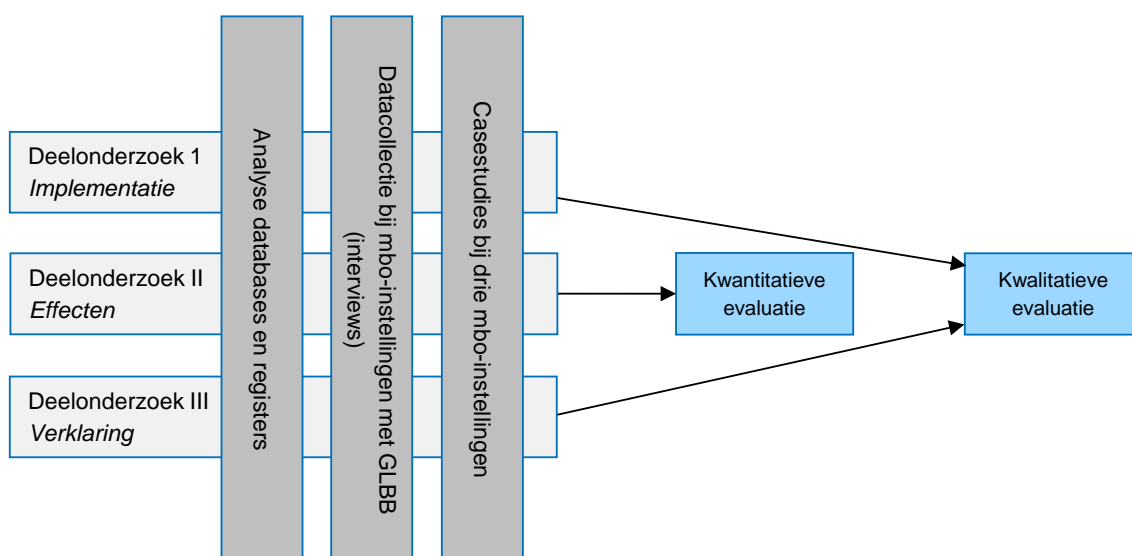

1.4 Onderzoeksaanpak

Voor de evaluatie van het experiment GLBB geldt dat, evenals voor de evaluatie 2B MBO, er via drie lijnen gegevens worden verzameld, namelijk door:

- analyse van bestaande databases en registers;
- datacollectie bij mbo-instellingen (interviews);
- casestudies bij mbo-instellingen (interviews bedrijven + enquête studenten).

Met de verzamelde gegevens worden het implementatieproces en de outcome (effecten) inzichtelijk gemaakt, en worden verklaringen gezocht voor de gevonden effecten. In de in de vorige paragraaf gepresenteerde beleidsreconstructie staat achter elk van de te gebruiken indicatoren (cursief) aangegeven uit welke dataverzameling deze zullen komen. Er zijn drie aparte deelonderzoeken opgetuigd (zie de figuur hieronder). Deelonderzoeken I en III – monitoring van de implementatie en een verdiepende en verklarende analyse voor de gevonden effecten – vormen gezamenlijk de *kwalitatieve evaluatie*. Deelonderzoek II – de effectanalyse – is een voornamelijk *kwantitatieve evaluatie*.

Ad a.) Analyse van bestaande data en registers

Vanuit DUO zijn inschrijvingsbestanden per studiejaar ontvangen, aangevuld met een door de instelling aangeleverde indicatie voor deelname aan het experiment op het individuele niveau. Per inschrijvingsbestand 'plakt' DUO daar op het individuele niveau gegevens over het vervolg van de onderwijsloopbaan aan vast, zodat ten behoeve van de evaluatie inzichtelijk is hoe individuele onderwijsloopbanen eruitzien. In sommige gevallen was er sprake van een discrepantie tussen de registratie in de inschrijvingsbestanden enerzijds en de registratie voor het experiment anderzijds. Bij dergelijke situaties is de geleverde registratie voor het experiment als leidend beschouwd.

De inschrijvingsbestanden van DUO zijn omgevormd om instroomcohorten te kunnen volgen. Het betreft hier voor de duidelijkheid niet alleen nieuwe instromers in het mbo, maar ook zij-instromers

in het mbo (studenten die in het voorafgaande jaar een niet-verwante opleiding volgden) en studenten die na één of meerdere tussenjaren terugkeerden naar het mbo. De reden om tevens verwante opleidingen mee te nemen in dit onderzoek is om zo zuiver mogelijke controlegroepen aan te kunnen maken, zodat de studenten in de experimenten adequaat vergeleken kunnen worden met studenten in gelijksoortige opleidingen in de reguliere bol- of bbl-variant. Hierbij is ook rekening gehouden met de administratieve werkelijkheid. Drie zaken in het bijzonder zijn het benoemen waard: (1) crebo's zijn niet uniform voor alle mbo-instellingen: het komt voor dat dezelfde opleiding onder verscheidene crebo's wordt aangeboden (soms zelfs binnen dezelfde instelling), (2) voor verschillende niveaus kan dezelfde crebo worden gehanteerd, en (3) crebo's kunnen tussen jaren veranderen, terwijl het over dezelfde opleiding gaat.

Ad b.) Datacollectie bij mbo-instellingen (interviews)

De datacollectie omvat per GLBB-opleiding een gesprek met sleutelvertegenwoordigers van de mbo-instelling. De gesprekken zijn op locatie bij de mbo-instelling gevoerd. Met één experiment is het niet gelukt om een gesprek in te plannen. Verder zijn aanvraagdocumenten (aanvraagformulieren, samenwerkingsovereenkomsten, studiewijzers en OER, verkregen via DUO) en voortgangsverslagen (in najaar 2017 kwamen die van de 2-jarige GLBB-opleidingen beschikbaar) geanalyseerd. Eén GLBB-opleiding is, hoewel de aanvraag is goedgekeurd, niet gestart (in schooljaar 2016-2017). Met de vertegenwoordiger van de mbo-instelling is wel (telefonisch) contact geweest met als voornaamste vraag waarom er, ondanks goedkeuring, uiteindelijk niet gestart is met het experiment.

Ad c.) Casestudies bij mbo-instellingen

Ter aanvulling en verdieping van de gesprekken met sleutelvertegenwoordigers zijn bij drie cases gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van het samenwerkende bedrijf. Deze drie cases zijn 1) Leeuwenborgh (Cicero), 2) ROC van Twente (NedTrain) en 3) ROC Rivor (Bouwmensen Rivierengebied). Nieuw in deze meting is dat een enquête onder studenten – studenten in de GLBB-opleiding – heeft plaatsgevonden. Aan de sleutelvertegenwoordigers van de mbo-instellingen is op het eind van de gevoerde gesprekken gevraagd om de enquête bij hun studenten – waar mogelijk klassikaal – uit te zetten. De vertegenwoordigers toonden vrijwel zonder uitzondering een grote bereidheid om hier aan mee te werken. De vraag om deelname aan de webenquête is uitgezet bij 23 van de 24 experimenten (bij een experiment is het niet gelukt om contact te krijgen). Ondanks de aanvankelijke grote bereidheid is de respons ook na enkele rappels beperkt gebleven tot 64 studenten vanuit negen verschillende experimenten.

Deelnemende instellingen en studenten

2.1 Deelnemende mbo-instellingen in schooljaar 2016/17

Nieuwe experimenten in 2016/17

Acht mbo-instellingen hebben voor 19 kwalificaties een aanvraag voor een GLBB - met start in het schooljaar 2016/17 - ingediend. Net als voor 2015/16 gaat het alleen om ROC's. Een aanvraag is ingetrokken. Er zijn 13 aanvragen niet toegekend, met als reden:

- Uitstel OER (6x);
- OER is nog in ontwikkeling + aantal te plaatsen studenten is hoger dan aantal garant gestelde praktijkplaatsen (2x)
- Te weinig praktijkplaatsen zijn garant gesteld door leerbedrijf/leerbedrijven (2x);
- Leerbedrijf/leerbedrijven is/zijn niet erkend voor de betreffende opleiding (2x);
- Informatie in studiewijzer over Loopbaan en Burgerschap is niet conform het kwalificatiedossier (1x).

Vijf van de 19 aanvragen zijn toegekend, waarvan er vier ook daadwerkelijk zijn gestart (vier experimenten, vier mbo-instellingen). De vijfde is niet gestart omdat geen geschikte kandidaten zijn gevonden voor schooljaar 2016/17 en ook niet voor 2017/18. Het is de bedoeling om alsnog een poging te wagen voor schooljaar 2018/19.

Actieve experimenten in 2016/17

In 2015/16 zijn 21 experimenten gestart. Twee daarvan zijn gestopt per 2016/17: Mbo-Verpleegkundige van Leeuwenborgh en Middenkaderfunctionaris bouw van ROC Rivior. Leeuwenborgh en het academisch ziekenhuis in Maastricht zijn al langere tijd op zoek naar een opleiding van hoog niveau passend bij de hoge eisen die gesteld worden aan werken als verpleegkundige in een academisch ziekenhuis. Gehoopt werd met de GLBB een passende oplossing te hebben, maar dat bleek toch niet het geval te zijn. ROC Rivior is vanwege gebrek aan instroom gestopt met de experiment opleiding (Rivior behoudt de GLBB wel voor acht andere kwalificaties).

De overige negentien experimenten zijn doorgegaan in 2016/17. Inclusief de vier nieuwe experimenten zijn er in schooljaar 2016/17 dus 23 experimenten van de GLBB actief. Zij zijn het onderwerp van de onderhavige meting; in tabel 2.1 staan ze weergegeven. De onderste vier, waar een asterisk voorstaat, zijn de nieuwe experimenten met start in 2016/17.

Tabel 2.1: Actieve GLBB-opleidingen in schooljaar 2016/17 (Bron: DUO)

Brin	Instelling	Naam opleiding	Crebo	Crebo actueel	Niveau	Duur opleiding	Opzet opleiding
25LH	ROC Midden NL	Kok	25180	25180	2	2 jaar	bol/bbl
25LH	ROC Midden NL	Zelfstandig werkend kok	25182	25182	3	3 jaar	bol/bbl/bbl
25PV	Scalda	Timmerman	22010/94920	25128	2	2 jaar	bol/bbl
25PV	Scalda	Metselaar incl. casco lijmwerk	93901	25103	2	2 jaar	bol/bbl
25PV	Scalda	Metselaar incl. lichte scheidingswanden	93902		2	2 jaar	bol/bbl
25PL	Leeuwenborgh	Verzorgende IG	95530	25491	3	3 jaar	bol/bbl/bbl
04EU	Kop van NH	Middenkader engineering technicus	94421	25297	4	4 jaar	bol/bol/bbl/bbl
25PZ	ROC v A'dam	Manager ondernemer café bar	90301	25185	4	4 jaar	bol/bol/bbl
25PZ	ROC v A'dam	Monteur mechatronica	91080	25342	2	2 jaar	bol/bbl
30RM	ROC TOP	MBO-verpleegkundige	95520	25480	4	4 jaar	bol/bbl/bbl/bbl
04CY	ROC Rivor	Timmerman	94920	25128	2	2 jaar	bol/bbl
04CY	ROC Rivor	Allround timmerman nieuwbouw	94932	25118	3	3 jaar	bol/bbl/bbl
04CY	ROC Rivor	Allround timmerman bouw- en werkplaats	94931		3	3 jaar	bol/bbl/bbl
04CY	ROC Rivor	Allround timmerman restauratie	94933		3	3 jaar	bol/bbl/bbl
04CY	ROC Rivor	Metselaar incl. casco en lijm	93901	25103	2	2 jaar	bol/bbl
04CY	ROC Rivor	Allround metselaar herstel en restauratie	94822	25102	3	3 jaar	bol/bbl/bbl
04CY	ROC Rivor	Allround metselaar incl. nieuwe metseltechnieken	94821		3	3 jaar	bol/bbl/bbl
04CY	ROC Rivor	Allround metselaar aan- en verbouw	94823		3	3 jaar	bol/bbl/bbl
20MQ	ROC Da Vinci	Middenkaderfunctionaris bouw infra	94051/94052	25105	4	4 jaar	bol/bol/bbl/bbl
*25LH	ROC Midden NL	Gastheer/-vrouw	25168	25168	2	2 jaar	bol/bbl
*04EU	Kop van NH	Gespec. ped. Medewerker	25484	25484	3	3 jaar	bol/bol/bbl
*27YU	ROC v Twente	Monteur mechatronica	25342	25342	2	2 jaar	bol/bbl
*25LJ	ROC Ter AA	Middenkaderfunctionaris bouw	25104	25104	4	4 jaar	bol/bol/bbl/bbl

* Nieuw sinds schooljaar 2016/17. Overige GLBB-opleidingen zijn in 2015/16 gestart.

2.2 Deelnemende studenten

Aantal instromers

Uit de verkregen data van DUO kan het aantal instromers in de GLBB worden achterhaald. Het lijkt er sterk op dat de cijfers niet accuraat zijn en daarom zijn ze niet gepresenteerd. Bij zowel de vorige meting als de huidige meting is een dataset ontvangen waarin de instroom in de GLBB-opleidingen in schooljaar 2016/17 kon worden achterhaald. De instroomcijfers uit beide datasets verschillen om onverklaarbare reden in grote mate van elkaar. Aanvullend, de instroomcijfers uit beide datasets verschillen in veel gevallen van wat betrokkenen van de GLBB-opleidingen zelf aangeven tijdens de gevoerde gesprekken. Het is niet duidelijk wat de oorzaak is en waar in de keten van mbo-instelling → DUO → onderzoeksteam er iets misgaat. Mogelijk houdt het verband met veranderde crebonummers waarop instromers worden ingeschreven, met de overschrijving van bol naar bbl in de GLBB, of met een verkeerde administratie/registratie. Zie het volgende kader voor meer informatie.

Cijfers over de omvang van de experimentgroep lijken niet juist te zijn

Bij de onderzoekers heerst twijfel over de juistheid van de verkregen cijfers: is de experimentgroep wel de (gehele) experimentgroep? Bij de verkregen cijfers zijn rariteiten opgemerkt: bijvoorbeeld dat nieuwe instromers cohort 2016-2017 zichtbaar zijn voor de opleiding Mbo-Verpleegkundige van Leeuwenborgh, terwijl de GLBB-variant van de opleiding is stopgezet. Het systeem van gegevenslevering is gevoelig. In de administratie van mbo-instellingen kan de GLBB niet als leerweg worden aangevinkt (alleen reguliere bol of bbl), waardoor handmatig wordt bijgehouden en doorgegeven wie aan de GLBB deelneemt. Op basis van de gevoerde gesprekken lijkt het ook mogelijk te zijn dat een GLBB-deelnemer tijdens de overstap van bol naar bbl als een nieuwe instromer van de bbl wordt aangemerkt. Verder is niet altijd exact duidelijk op welke crebonummers de studenten worden ingeschreven. Het lijkt erop dat studenten ook op andere crebonummers worden ingeschreven dan de nummers die op de officiële aanvraag (voor deelname aan experiment) staan vermeld. Tenslotte ontbreken voor sommige experimenten de deelnamecijfers door het niet (tijdig?) aanleveren van gegevens door enkele mbo-instellingen.

Kortom, in de gehele keten van gegevens registreren en leveren van mbo-instelling naar DUO en van DUO naar de onderzoekers liggen fouten op de loer. Het ligt dan ook voor de hand om de twijfel van onjuiste cijfers weg te nemen, voordat een volgende meting en effectevaluatie plaatshebben.

In de vorige rapportage zijn 191 ingestroomde studenten in het allereerste cohort 2015/16 gerapporteerd. Dit is exclusief de instroom bij ROC Rivor en Da Vinci College, waarvan de cijfers destijds onbekend waren. Op basis van de gegevens van de instellingen zelf komt de totale instroom uit op grofweg 250 studenten. Met de bij de experimenten betrokken professionals van de mbo-instellingen is tijdens de gevoerde gesprekken verkend hoe groot de instroom in de jaren 2015/16 en 2016/17 is. Daarbij zijn de cijfers van DUO als gespreksstof ingebracht. Zoals reeds vermeld blijken de cijfers van 2016/17 niet te kloppen met wat de instellingen zelf melden in de gesprek-

ken. De cijfers van 2015/16 blijken grofweg wel te kloppen. Er wordt dus uitgegaan dat de instroom van grofweg 250 studenten in 2015/16 in de GLBB-opleidingen juist is. Bij de GLBB-opleidingen die door zijn gegaan met het experiment in 2016/17 is de geaggregeerde instroom niet veel gewijzigd, aldus de instellingen. De twee gestopte GLBB-opleidingen waren goed voor ongeveer 25 studenten, en bij de vier nieuwe GLBB-opleidingen is de instroom in 2016/17 naar schatting zo'n 75 studenten. Deze grove schatting laat zien dat de totale instroom gegroeid is van circa 250 in 2015/16 naar circa 300 in 2016/17.

Studentenenquête

Ten behoeve van deze meting is de opzet van bevraging van studenten op verzoek van OCW gewijzigd van enkele groepsinterviews naar een webenquête onder alle in 2015/16 en 2016/17 gestarte studenten van alle GLBB-opleidingen. Tijdens de interviewronde met de verantwoordelijken van de mbo-instelling voor de GLBB-opleidingen (projectleiders/opleidingsmanagers) is gevraagd om hun studenten de webenquête – indien mogelijk klassikaal – in te laten vullen. De vraag om deelname aan de webenquête is uitgezet bij 23 van de 24 experimenten. De respons bedraagt 64 studenten vanuit 9 verschillende experimenten. De studenten zijn ingestroomd direct vanuit het vo (ca. 60%), vanuit andere mbo-opleidingen (ca. 20%) of vanuit een wekende situatie (ca. 15%). De vier GLBB-opleidingen 'Middenkaderfunctionaris bouw infra' van Da Vinci College, 'Gespecialiseerd pedagogisch medewerker' en 'Technicus middenkader engineering' van ROC Kop van Noord-Holland en 'Monteur mechatronica' van ROC van Twente vertegenwoordigen ruim tachtig procent van de respons. Hieronder volgen de resultaten van de enquête.

Keuzeprocès en verkregen informatie vooraf

Ten behoeve van de vorige meting is gesproken met drie groepen studenten (Leeuwenborgh, Scalda, ROC Top). Op basis daarvan kon een eerste beeld geschetst worden van de motieven van studenten om aan een experiment-opleiding mee te doen: dat bleek niet altijd een bewuste keuze te zijn, maar veelal een gevolg van het feit dat de reguliere bol dan wel bbl niet meer bestaat. Dit beeld wordt bevestigd in de enquête, waarin iets meer dan de helft van de studenten aangeeft dat de reguliere bol of bbl van de betreffende opleiding niet gevolgd kon worden. Bovendien geeft ruim 40 procent van de studenten aan niet bewust te hebben gekozen voor de GLBB-variant in plaats van de reguliere bol of bbl. Circa dertig procent van hen vindt de GLBB-variant alsnog de beste optie, de helft had liever de bbl gedaan en circa één op de vijf zou liever de bol-variant volgen. De bijna 60 procent van de studenten die wel bewust voor de GLBB heeft gekozen, doet dit vooral vanwege:

- de combinatie leren en werken die bij mij past en mij aanspreekt;
- de werkervaring en het inkomen dat ik tijdens de opleiding (het bbl-deel) krijg;
- de specifieke werkgever en/of baangarantie.

Bij de meeste GLBB-opleidingen is vooraf duidelijk gemaakt aan de studenten hoe de opleiding in elkaar steekt met eerst een bol-deel en daarna een bbl-deel. Iets minder dan 20 procent van de studenten geeft in de enquête aan hier niet van op de hoogte te zijn geweest. Tijdens de gesprekken met de betrokkenen van de mbo-instellingen is bij een paar GLBB-opleidingen bevestigd dat het eerste cohort studenten niet goed is ingelicht. Ook waar het bijvoorbeeld gaat over de tijdens de GLBB veranderende regels omtrent studiefinanciering. Tijdens het bol-deel van de opleiding moet namelijk lesgeld worden betaald en heeft de student mogelijk (afhankelijk van zijn/haar situatie) recht op studiefinanciering en OV-kaart, terwijl in het bbl-deel het lesgeld lager is en het recht op studiefinanciering en OV-kaart vervalt. Zo'n 15 procent van de studenten geeft

aan dat de mbo-instelling dat niet duidelijk heeft gemaakt. Uit de gesprekken met de mbo-instellingen valt op te maken dat de informatievoorziening naar studenten toe verbeterd is.

Tevredenheid over de GLBB

Tabel 2.2 toont dat studenten doorgaans tevreden zijn over de GLBB-opleiding en dat zij daarbij meer tevreden zijn over het bedrijf dan over de mbo-instelling. De organisatie van de opleiding is een verbeterpunt zoals blijkt uit het gemiddelde rapportcijfer 6,0. In de vorige meting kwam reeds naar voren dat een aantal praktische zaken bij sommige experimenten niet goed op orde is en dat de informatievoorziening verbetering behoeft. Hoewel de meeste studenten tevreden tot zeer tevreden zijn over de financiële beloning van de praktijkplaats, is dit erg afhankelijk van de GLBB-opleiding. Zo werd het salaris bij één GLBB-opleiding gewaardeerd met een gemiddeld rapportcijfer van 9,9, terwijl dit bij een ander 5,2 was.

Ongeveer een kwart van de studenten geeft in de enquête knelpunten aan. Die doen zich voornamelijk bij één mbo-instelling voor, waarvan het merendeel van de studenten uit de GLBB-opleiding aldaar van mening is dat de zaken niet goed op orde zijn. Er wordt onder meer geklaagd over de communicatie tussen bedrijf en school waardoor veel onduidelijkheden ontstaan. Volgens de studenten zijn deze zaken gaandeweg nog niet opgelost of beter geworden.

Tabel 2.2: Tevredenheid van studenten over de GLBB-opleiding (bron: enquête)

Tevredenheid over:	Gemiddeld rapportcijfer (n=55)
De verhouding theorie-praktijk in de opleiding	7,1
De kwaliteit van de lessen/docenten	6,9
De begeleiding in school	6,9
De organisatie van de opleiding	6,0
De kwaliteit van de werkplek in het bedrijf: taken en verantwoordelijkheid	8,1
De begeleiding door het bedrijf	7,8
De financiële beloning (salaris) van de praktijkplaats	7,8

Het belangrijkste voordeel van de GLBB-opleidingen is volgens studenten de specifieke combinatie van theorie en praktijk. Voor sommige studenten is daarin vooral het kunnen toepassen van de theorie in de praktijk relevant, andere studenten benadrukken vooral het theorieeldeel als belangrijkste voordeel (opdoen of opfrissen van kennis) of juist het praktijkdeel (werkervaring, inkomen). De nadruk die wordt gelegd is mede afhankelijk van het perspectief van de student: jongere studenten die instromen vanuit het vo vergelijken sneller met de bol en zien de werkervaring als toegevoegde waarde, terwijl oudere studenten met eventueel al eerdere werkervaring het theorieeldeel als toegevoegde waarde zien en het inkomen als noodzakelijk.

Switchen van leerweg

Een effectevaluatie van de GLBB-opleidingen, zoals uitgevoerd in de vorige meting, wordt in deze meting niet uitgevoerd en doorgeschoven naar een volgende meting. Aan de ene kant is deze keuze gebaseerd omdat op dit moment geen zekerheid kan worden geboden dat de experimentgroep volledig juist is afgebakend, en gezien de kleine experimentgroep zal een kleine afwijking in de cijfers grote gevolgen kunnen hebben (zie kader hieronder voor meer informatie). Aan de andere kant is bewust de keuze gemaakt om het kwantitatieve deel van het onderzoek op een andere manier in te steken.

In plaats van de effectevaluatie is in deze meting een eerste kwantitatieve verkenning uitgevoerd naar de mate waarin het switchen van leerweg – buiten het experiment GLBB om – voorkomt in het mbo. Deze kwantitatieve verkenning en een eventueel bij een volgende meting uit te voeren nader kwalitatief onderzoek naar deze leerwegswitch maakt het mogelijk om:

- zicht te krijgen op de (vindplaatsen van) behoefte bij instellingen/studenten voor een GLBB of GLBB-achtig traject;
- vindplaatsen te selecteren voor nader kwalitatief onderzoek in de volgende meting. Kwalitatief onderzoek maakt het mogelijk om de kwantitatieve inzichten uit dit hoofdstuk in te kleuren en na te gaan in welke mate de GLBB-achtige trajecten vergelijkbaar zijn qua opzet en motieven als de GLBB-experimenten. Tevens kan worden nagegaan waarom mbo-instellingen niet in het experiment willen deelnemen, terwijl er klaarblijkelijk wel interesse is in een bol-bbl variant. Het zou ook meer zicht geven op de toegevoegde waarde van de GLBB: is het optuigen en wettelijk verankeren van GLBB nodig of redt de markt zichzelf?
- de leerwegswitchers die niet deelnemen aan het experiment toe te voegen aan de effectevaluatie. Voor de effectevaluatie zou bijvoorbeeld een vergelijking kunnen worden gemaakt tussen een brede en smalle definitie van een 'gecombineerde leerweg', waarbij onder de laatstgenoemde alleen de 'officiële' experimentdeelnemers vallen, en onder de eerstgenoemde definitie ook studenten vallen die volgens de hiernavolgende afbakening van leerwegswitch wisselen van leerweg.

In de voorliggende analyses over leerwegswitch wordt de term 'opleiding' gebezigd. Opleiding is in de DUO-data echter geen eenduidig begrip. Een crebo-code duidt een kwalificatie aan. Een opleiding heeft in de loop der tijd echter diverse crebo-codes gehad. Bovendien hebben aan elkaar verwante opleidingen of uitstroombifferentiaties aparte crebo-codes. Voor de afbakening van een opleiding dient daarom een aggregatie van crebo-codes te worden gehanteerd. Dat kan op verschillende niveaus. Hier zijn de zogenoemde beroepsopleiding-codes uit de SBB crebokoppeltabel gehanteerd (bc-codes). Onder één beroepsopleiding vallen één of meerdere crebo-codes met inhoudelijk vergelijkbare opleidingen. Beroepsopleiding is min of meer vergelijkbaar met een kwalificatiedossier. Deze code voor beroepsopleiding blijft over de tijd heen doorgaans hetzelfde. Voor de leesbaarheid spreken we in deze paragraaf over 'opleidingen'.

Definitie en afbakening van leerwegswitch

Voordat achterhaald wordt hoe vaak studenten van leerweg switchen, wordt eerst de definitie en afbakening van 'leerwegswitch' bepaald. Daartoe worden verschillende vormen van switchen van

leerweg bekeken. Studenten kunnen van bol naar bbl switchen of van bbl naar bol. Beide typen leerwegswitch kunnen gepaard gaan met een verandering van niveau en/of opleidingsrichting.

In tabel 3.1 is de positie van instroom afgezet tegen de onderwijspositie één jaar na instroom. Hierin is te zien dat 3 tot 4 procent van alle bol-instromers het jaar na instroom geswitcht is naar de bbl. Het merendeel van deze groep is ook van niveau en/of opleidingsrichting veranderd. Zo'n 1 tot 2 procent van alle instromers in de bol switcht van de bol naar de bbl en blijft dezelfde opleiding op hetzelfde niveau volgen. Dit aandeel is elk cohort toegenomen.

Bbl'ers wisselen verhoudingsgewijs minder vaak van leerweg dan bol'ers. Ook volgen zij, indien ze wisselen van leerweg, vaker een andere opleiding, of een opleiding op een ander niveau.

Tabel 3.1: Veranderingen van leerweg voor bol en bbl-instromers per cohort (in percentages)

Leerweg bij instroom	Positie 1 jaar later	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Bol	Switch naar bbl	3,18	3,22	3,37	3,79	4,09
	- Waarvan zelfde opleiding en niveau	1,06	1,18	1,21	1,46	1,69
	Niet geswitcht (zelfde leerweg, extraneus of uit het mbo)	96,82	96,78	96,63	96,21	95,91
	Totaal bol instroom	100	100	100	100	100
Bbl	Switch naar bol	2,24	2,11	2,11	2,34	2,15
	- Waarvan zelfde opleiding en niveau	0,76	0,69	0,59	0,63	0,48
	Niet geswitcht (zelfde leerweg, extraneus of uit het mbo)	97,76	97,89	97,89	97,66	97,85
	Totaal bbl instroom	100	100	100	100	100

Bron: eigen bewerkingen op basis van BRON-data van DUO

Met leerwegswitch wordt in deze analyse zoveel mogelijk aangesloten bij het experiment gecombineerde leerweg. Leerwegswitch is om die reden afgebakend tot het switchen van bol naar bbl in dezelfde opleiding op hetzelfde niveau (gearceerd in tabel 3.1). Daarmee is de afbakening nog niet compleet, want:

- bovenstaande beschrijft de instroom na één jaar. Daarmee is de switch van leerjaar twee naar leerjaar drie of van leerjaar drie naar leerjaar vier niet in beeld. De in tabel 3.1 gepresenteerde zijn dus een onderschatting van de totale leerwegswitch, want ook later in de leerloopbaan kan nog worden geswitcht. Uit de navolgende analyse van het *switchverloop* blijkt dan ook dat het percentage leerwegswitch sterk toeneemt als meerdere leerjaren in de analyse worden meegenomen.
- het experiment GLBB gaat over groepsgewijze georganiseerde switch. De switch in tabel 3.1 omvat alle switch, inclusief incidentele switch. Het is daarom van belang onderscheid te maken tussen groepsgewijze en incidentele switch. Verderop in dit hoofdstuk wordt daarom bij het achterhalen van de vindplaatsen van leerwegswitch een grenswaarde gehanteerd: bij groepsgewijze switch wisselt minimaal veertig procent van de instromers in een bol-opleiding naar bbl.

Switchverloop

In onderstaande tabel is het switch-gedrag van bol-studenten weergegeven voor meerdere jaren na instroom. Per instroomcohort is te zien hoeveel studenten *cumulatief* uit het oorspronkelijke instroomcohort zijn gewisseld van leerweg. Te zien is dat het wisselen van leerweg na het eerste leerjaar met nog meer dan 50 procent toeneemt tot boven de 2 procent van alle bol-instromers. Per cohort gaat het dan uiteindelijk om bijna 3.000 instromers die uiteindelijk switchen van leerweg (dit is niet alleen groepsgewijze switch zoals in de GLBB, maar ook individuele switch). De meeste leerwegswitch vindt na het eerste of tweede leerjaar plaats (t1 en t2). Zoals eerder aangegeven betreft het hier de switch van bol naar bbl binnen dezelfde opleiding en op hetzelfde opleidingsniveau.

Verder laat tabel 3.2 net als tabel 3.1 zien dat studenten uit recente cohorten verhoudingsgewijs vaker dan die uit eerdere cohorten van bol naar bbl switchen.

Tabel 3.2a: Aantal leerwegswitchers, startend in de bol, per instroomcohort (cumulatief)

	Instream (t0)	t1	t2	t3	t4	t5
2012/2013	112529	1197	1790	1926	2003	2031
2013/2014	119737	1415	2188	2448	2548	
2014/2015	121860	1475	2421	2729		
2015/2016	120412	1753	2856			
2016/2017	121505	2059				

Bron: eigen bewerkingen op basis van BRON-data van DUO

Tabel 3.2b: Aantal leerwegswitchers, startend in de bol, per instroomcohort (cumulatief)

	Instream (=t0)	t1	t2	t3	t4	t5
2012/2013	112529	1,1%	1,6%	1,7%	1,8%	1,8%
2013/2014	119737	1,2%	1,8%	2,0%	2,1%	
2014/2015	121860	1,2%	2,0%	2,2%		
2015/2016	120412	1,5%	2,4%			
2016/2017	121505	1,7%				

Bron: eigen bewerkingen op basis van BRON-data van DUO

Vindplaatsen van leerwegswitch

In de navolgende tabellen is afzonderlijk voor de bol-instromers op niveau 2 (tabel 3.3a), niveau 3 (tabel 3.3b) en niveau 4 (tabel 3.3c) het percentage studenten dat switcht naar de bbl *per opleiding bij een mbo-instelling* weergegeven. Het gaat daarbij om het percentage dat na het eerste of tweede jaar van leerweg is gewisseld, enerzijds om de analyse behapbaar te houden en anderzijds omdat uit het voorgaande blijkt dat leerwegswitch vooral na het eerste of tweede leerjaar plaatsvindt. Van de instromers in 2016/17 kunnen we nog niet weten of zij na het tweede leerjaar zijn geswitcht, daarom kunnen deze percentages lager liggen dan voor eerdere cohorten.

Zoals gezegd wordt gefocust op groepsgewijze switch, oftewel op opleidingen waar een relevant deel van de instromers na verloop van tijd switcht van bol naar bbl. Om die reden zijn alleen opleidingen weergegeven waarbij meer dan 40 procent van de instromers is gewisseld van bol naar bbl. Het gehanteerde percentage is arbitrair, het is vooral relevant om opleidingen uit te sluiten waar slechts een paar studenten incidenteel van leerweg switcht. Om het overzichtelijk te houden is ingezoomd op die opleidingen waar minimaal acht studenten bij een mbo-instelling zijn ingestroomd in dat specifieke cohort.

De opleidingen van mbo-instellingen die in 2015/16 en/of 2016/17 deelnemen aan het experiment GLBB zijn ook in de tabel opgenomen en gemarkeerd weergegeven.

Tabel 3.3 laat zien dat leerwegswitch bij 34 verschillende mbo-instellingen voorkomt, dus bij ongeveer de helft van alle instellingen. Qua type opleidingen is leerwegswitch sterk geconcentreerd bij bepaalde opleidingen. Het gaat met name om:

- de bouwgerelateerde opleidingen timmeren, metselen, schilderen, werktuigkundige installaties en elektrotechnische installaties (vooral op niveau 2 en in mindere mate ook op niveau 3);
- opleidingen keuken/kok (vooral op niveau 3 en in mindere mate op niveau 2).

Op niveau 4 komt het groepsgewijs switchen van leerweg bij veel minder opleidingen voor.

Tabel 3.3a: Percentage leerwegswitchers vanuit bol niveau 2 per instelling/opleiding. Selectie op ten minste acht instromers en meer dan 40 procent leerwegswitchers

Instelling	Opleiding	2012	2013	2014	2015	2016*
ROC Albeda College	Schilderen			55%		
ROC Rivor	Timmeren				83%	55%
	Verkoop		47%			63%
ROC Kop van Noord-Holland	Bediening		50%		50%	
	Elektrotechnische installaties		40%			
Koning Willem I College	Elektrotechnische installaties					45%
ROC Da Vinci College	Metaalbewerken	45%				
	Timmeren			64%	55%	56%
	Werktuigkundige installaties (montage)				75%	
ROC Graafschap College	Elektrotechnische installaties			47%		63%
	Metselen		63%		50%	
	Meubels en (scheeps)interieurs maken		60%		58%	
	Timmeren	62%	83%	67%	86%	100%
	Werktuigkundige installaties (montage)			67%		
ROC Midden Nederland	Bediening					63%
	Keuken			64%	65%	
	Metaalbewerken		50%			
	Schilderen			42%		
	Timmeren				63%	
Zadkine	Timmeren					40%
ROC Gilde Opleidingen	Precisietechniek				50%	

Instelling	Opleiding	2012	2013	2014	2015	2016*
ROC Alfa College	Metaalbewerken		40%			
	Timmeren	43%				
	Werktuigkundige installaties (montage)				55%	
ROC West-Brabant	Werktuigkundige installaties (montage)			40%		
ROC Tilburg	Timmeren				40%	
ROC Leiden Duin- en Bollenstreek	Timmeren			47%	50%	40%
Deltion College	Schilderen		60%			
ROC Leeuwenborgh	Timmeren	77%				
ROC A12	Bediening				55%	
	Timmeren		56%			
ROC Horizon College	Metselen					67%
	Schilderen					42%
	Timmeren					71%
Scalda	Schilderen		83%			
	Timmeren			50%	47%	
ROC Drenthe College	Timmeren	71%				
ROC Nova College	Timmeren		41%		61%	69%
	Werktuigkundige installaties (montage)		58%			
ROC van Amsterdam	Mechatronica	48%			58%	83%
	Werktuigkundige installaties (montage)					44%
ROC Zaanstreek-Waterland	Timmeren			71%	68%	54%
ROC AVENTUS	Elektrotechnische installaties					40%
	Timmeren				59%	
ROC Mondriaan	Timmeren	43%	42%			
ROC van Twente	Keuken			43%		
	Mechatronica	43%			40%	
	Timmeren		56%			
ROC de Leijgraaf	Timmeren		69%	69%	50%	94%

Tabel 3.3b: Percentage leerwegswitchers vanuit bol niveau 3 per instelling/opleiding. Selectie op ten minste acht instromers en meer dan 40 procent leerwegswitchers

		2012	2013	2014	2015	2016*
Landstede Centraal	Keuken		42%			
ROC Rivier	Timmeren				63%	68%
	Voertuigen en mobiele werktuigen				42%	
ROC Kop van Noord-Holland	Voertuigen en mobiele werktuigen				42%	
Koning Willem I College	Secretariële beroepen	55%				
ROC Graafschap College	Bediening		70%			
	Keuken	72%	58%			
ROC Friesland College	Voertuigen en mobiele werktuigen				63%	
ROC Midden Nederland	Keuken					85%
ROC van Flevoland	Keuken				67%	55%
ROC Gilde Opleidingen	Metaalbewerken			50%		
	Timmeren			54%		
	Werktuigkundige installaties (montage)			42%		
ROC Alfa College	Elektrotechnische installaties				44%	
Scholengemeenschap De Rooi Pannen	Bediening	75%	70%	57%	75%	
	Keuken	66%	70%	68%	68%	
ROC Tilburg	Elektrotechnische installaties					91%
	Werktuigkundige installaties (montage)					100%
ROC Leiden Duin- en Bollenstreek	Keuken		48%	62%		
	Voertuigen en mobiele werktuigen				60%	
ROC Summa College	Elektrotechnische installaties			40%	40%	42%
ROC Leeuwenborgh	Verzorgende IG					42%
ROC A12	Voertuigen en mobiele werktuigen			43%		56%
ROC Nijmegen	Elektrotechnische installaties			55%	85%	
	Timmeren				53%	
	Werktuigkundige installaties (montage)				91%	
ROC Horizon College	Haarverzorging			70%	77%	
	Timmeren					67%
ROC Drenthe College	Keuken	67%	65%	59%	59%	77%
ROC Nova College	Keuken		40%		62%	50%
ROC van Amsterdam	Keuken	91%	67%	75%	68%	59%
	Metaalbewerken				44%	
ROC Zaanstreek-Waterland	Voertuigen en mobiele werktuigen					45%
ROC AVENTUS	Elektrotechnische installaties			60%		59%
	Mechatronica				63%	
ROC Mondriaan	Bediening				50%	
	Keuken	62%	50%	57%	59%	
ROC van Twente	Keuken				44%	75%
ROC de Leijgraaf	Timmeren		90%	91%	71%	93%
MBO Amersfoort	Keuken					80%

Tabel 3.3c: Percentage leerwegswitchers vanuit bol niveau 4 per instelling/opleiding. Selectie op ten minste acht instromers en meer dan 40 procent leerwegswitchers

		2012	2013	2014	2015	2016*
ROC Kop van Noord-Holland	Financiële dienstverlening	50%	42%			
ROC Da Vinci College	Middenkader bouw en infra				68%	
ROC Zaanstreek-Waterland	Management retail					44%
ROC van Twente	Haarverzorging					40%

Typologie GLBB-opleidingen

Het ligt voor de hand om de – buiten het experiment GLBB om plaatsvindende – groepsgewijze leerwegswitch bol-bbl in de komende metingen op te nemen in de effectevaluatie. De kwantitatieve analyse uit het vorige hoofdstuk geeft aanleiding te veronderstellen dat opleidingen met groepsgewijze leerwegswitch gelijksoortige onderwijstrajecten zijn als de GLBB-opleidingen. Maar is dat ook echt zo? Daartoe is het nodig een scherp beeld te hebben van de GLBB-opleidingen en van de GLBB-achtige opleidingen.

In de vorige meting is een algeheel beeld gegeven van de GLBB-opleidingen als totale groep, onder meer over de motieven voor deelname, de samenwerking met bedrijven, de organisatie van de opleidingen, inclusief eventuele onderwijsvernieuwende elementen die zijn toegevoegd et cetera. Eén van de kernconclusies daaruit is dat de GLBB-opleidingen divers van aard zijn en niet op één hoop te gooien. Tussen de opleidingen dan wel de instromende studenten zijn verschillende types te onderscheiden. Voor de effectevaluatie is dit een belangrijke bevinding. Als sprake is van diverse typen GLBB-opleidingen/studenten is het immers lastig om uitspraken te doen over de effecten van *het* experiment GLBB. Om tot een adequate typologie te komen – die in een later stadium kan worden benut voor de effectevaluatie – is het noodzakelijk om *per GLBB-opleiding* zicht te hebben op een aantal relevante kenmerken. In dit hoofdstuk is een format gepresenteerd waarmee relevante kenmerken per GLBB-opleiding gestructureerd kunnen worden weergegeven (paragraaf 4.1) en is een eerste aanzet gedaan voor een typologie van de GLBB-opleidingen (paragraaf 4.2). Voor de GLBB-opleidingen zijn de schetsen deels ingevuld en niet opgenomen in de rapportage (maar wel benut voor de eerste aanzet van de typologie). In de volgende meting worden de schetsen compleet gemaakt en wordt aan de deelnemende instellingen toestemming gevraagd deze niet-geanonimiseerd op te nemen in de rapportage.

Naar de GLBB-achtige opleidingen – niet deelnemend aan het experiment – is in deze meting op een kwantitatieve wijze verkennend onderzoek gedaan. Informatie over bijvoorbeeld het motief om een GLBB-achtig traject op te zetten is op dit moment dan ook niet bekend en het format van de in paragraaf 4.1 geïntroduceerde schets kan logischerwijs (nog) niet ingevuld worden. Nader kwalitatief onderzoek naar de GLBB-achtige opleidingen maakt het mogelijk om ook deze opleidingen – met behulp van de schets – te typeren zoals met de GLBB-opleidingen is gedaan.

4.1 Format voor de schets van relevante kenmerken per GLBB-opleiding

Kerninformatie over de GLBB-opleidingen is per opleiding uiteengezet volgens een vast format. Zoals het getoonde format duidelijk maakt, komen achtereenvolgens de volgende zaken aan de orde:

- Kerngegevens van de opleiding in de titel: naam opleiding, crebonummer & opzet GLBB, mbo-instelling & samenwerkend leerbedrijf.
- Aantal instromers en garant gestelde praktijkplaatsen 2015/16 en 2016/17.

- Typen instromers: % VO-uitstroom, % mbo-zijinstroom, % herintreders (percentage is van het totaal aantal instromers van 2015/16 en 2016/17 opgeteld).
- Leeftijd van instromers: % <20, % 20-30, % 30+ (percentage is van het totaal aantal instromers van 2015/16 en 2016/17 opgeteld).
- Of er van dezelfde opleiding als de GLBB momenteel ook een actieve reguliere bol en/of bbl wordt aangeboden.
- Indien de reguliere bol dan wel bbl niet wordt aangeboden: of de GLBB deze heeft vervangen.
- Meest relevante motieven instellingen/bedrijven voor deelname aan experiment (andere motieven kunnen ook spelen, maar genoemde motieven zijn in de interviews als het meest relevant aangeduid).
- Partij die studenten selecteert (selectie door bedrijf, instelling, bedrijf en instelling gezamenlijk)
- Resultaat van selectie (meer/minder gemotiveerde studenten dan reguliere opleiding, meer/minder competente studenten dan reguliere opleiding).
- Overige relevante zaken, bijvoorbeeld over de intensiteit/wijze van de samenwerking met bedrijven, vormgeving/inrichting van opleiding, onderwijsvernieuwend elementen, et cetera.

Format voor de schets van een GLBB-opleiding

Naam opleiding	Crebo	Naam mbo-instelling – bedrijf
<i>Instream 2015/16:</i>	<i>Instream 2016/17:</i>	<i>Aantal garant gestelde praktijkplaatsen per cohort:</i>
...	...	..
<i>% vo-instream</i>	<i>% mbo-zijnstream</i>	<i>% herintreders</i>
...	...	...
<i>% jonger dan 20 jaar</i>	<i>% 20-30 jaar</i>	<i>% 30 jaar en ouder</i>
...	...	...
<i>Actieve GLBB?</i>	<i>Actieve reguliere bol?</i>	<i>Actieve reguliere bbl?</i>
Ja/nee	Ja/nee	Ja/nee
	<i>Indien nee: vervangen door GLBB?</i>	<i>Indien nee: vervangen door GLBB?</i>
	Ja/nee	Ja/nee
<i>Meest relevante motieven instellingen/bedrijven voor deelname aan experiment (doorstrepen indien n.v.t.)</i>		
Bijdrage aan leven lang leren (LLL) door herintreders eerst bij te scholen		
Betere toegankelijkheid onderwijs (meer instroom of behoud instroom door beter passende leerweg)		
Het realiseren van meer praktijkplaatsen		
Betere inzetbaarheid in het leerbedrijf tijdens de opleiding		
Na diplomering een betere aansluiting op arbeidsmarkt		
Hogere onderwijskwaliteit		
Het mogelijk maken van collectief overstappen van bol naar bbl		
Kostenbesparing voor het leerbedrijf ten opzichte van de reguliere bbl		
...		
<i>Selectie van studenten door: (doorstrepen indien n.v.t. en best passende antwoord laten staan)</i>		
voornamelijk het bedrijf	voornamelijk de mbo-instelling	bedrijf en mbo-instelling samen
<i>Resultaat van de selectie</i>		
Studenten in de GLBB zijn meer / minder gemotiveerd dan gemiddeld		
Studenten in de GLBB zijn meer / minder competent dan gemiddeld		
<i>Overige relevante zaken</i>		
...		

4.2 Eerste aanzet tot een typologie van de GLBB-opleidingen

De GLBB-opleidingen kunnen niet zonder meer over één kam geschoren worden. Meer nog dan dat, naar bepaalde kenmerken kijkend gaat het juist om exacte tegenpolen. Zo komt het voor dat een GLBB-opleiding de reguliere bol vervangt en de instroom voornamelijk uit vmbo-gediplomeerden bestaat, terwijl een andere GLBB-opleiding juist de reguliere bbl heeft vervangen en de instroom vooral bestaat uit oudere studenten die vanuit een werkende situatie komen en die al een verleden in het mbo hebben. Een ander voorbeeld van tegenpolen zijn GLBB-opleidingen waarbij de selectie van groot belang is: In het ene geval is de GLBB-opleiding bedoeld voor de meest

capabele studenten, in een ander geval juist voor de minder capabele studenten (die eerst een bol-deel doen voordat ze klaar zijn voor het bbl-deel).

Hieronder zijn zes verschillende typen uiteengezet die de verschillen tussen de GLBB-opleidingen en haar studenten benoemen. Tabel 4.1 laat per GLBB-opleiding zien tot welk type deze behoort. De indeling van GLBB-opleidingen naar type is een eerste aanzet, gebaseerd op gesprekken met de sleutelpersonen van de opleidingen en ander ondersteunende gegevens. Het is een eerste aanzet, omdat niet van elke opleiding adequate informatie over bijvoorbeeld vooropleiding van de instromende studenten voorhanden is.

Type A = Niet startklaar voor bbl

De betreffende opleidingen worden geclassificeerd als echte bbl-opleidingen, waarbij het leren in de praktijk als cruciaal wordt gezien om het beroep eigen te maken. De GLBB wordt ingezet als alternatief van de reguliere bbl voor studenten die qua praktijkvaardigheden niet startklaar zijn. Zij zijn gebaat bij eerst een bol-deel. Het gaat vooral om vakvreemde instroom vanuit de vmbo (instromers die niet-verwante vmbo-profielen hebben gevolgd), maar het komt ook voor dat havisten en herintreders de GLBB instromen. Doorgaans is er de keuze tussen instroom in de reguliere bbl of de GLBB, waarbij de gemiddeld genomen meer competente studenten naar de bbl gaan en de minder competente studenten naar de GLBB.

Type B = Geselecteerde instroom

Het bedrijf screent en selecteert de meest geschikte en gemotiveerde studenten voor de GLBB-opleiding. Bij de opleiding Monteur Mechatronica is door leerbedrijf Nedtrain veel geïnvesteerd in de opleiding. De opleiding is van een hoge kwaliteit. Het merendeel van de instromers heeft al een mbo-diploma. Bij de opleiding Verzorgende-IG wordt door betrokkenen ervaren dat de instromende studenten overall beter zijn dan de instromers in de reguliere bol en bbl. Het gaat in veel gevallen om jongvolwassenen waarvoor de opleiding een tweede kans in het mbo betekent en die soms ook al enige werkervaring hebben.

Type C = Onveranderd

De GLBB-opleiding is inhoudelijk onveranderd. De GLBB-opleiding is een voortzetting van de reguliere bol en kan bij de betreffende instelling alleen volgens de GLBB worden gevolgd. Voor de start van de GLBB werd veelvuldig individueel geswitcht van bol naar bbl. Er is geen reden om aan te nemen dat de instromende studenten qua vooropleiding en andere kenmerken is veranderd ten opzichte van de instroom voorheen in de reguliere bol.

Type D = Vervanging van de reguliere bol: doelgroep onveranderd (vmbo-ers)

De GLBB-opleiding heeft de reguliere bol vervangen. De instroom is voornamelijk afkomstig uit het vmbo, net als voorheen bij de reguliere bol.

Type E = Vervanging van de reguliere bbl: doelgroep onveranderd (ouderen)

De GLBB-opleiding heeft de reguliere bbl vervangen. De instroom bestaat voornamelijk uit herintredende studenten die ouder zijn dan de klassieke vmbo-instroom en die het jaar voorafgaand geen onderwijs volgden. De instromende studenten zijn voorgeschiedenis gelijk aan die voorheen in de reguliere bbl instroomden.

Type F = Extra variant naast de reguliere bol: doelgroep gelijk aan reguliere bol

De GLBB-opleiding is als extra variant naast de reguliere bol opgezet en heeft deze niet vervangen. Qua type studenten is er niet veel verschil met die van de reguliere bol (vooral vmbo-gediplomeerden). De GLBB-opleiding is niet opgezet om een andere doelgroep dan die van de reguliere bol aan te spreken, maar vooral om beter aan te sluiten bij de behoeften van de arbeidsmarkt.

Tabel 4.1: Typologie GLBB-opleidingen

Instelling	Naam opleiding	Niveau	Type
ROC Midden NL	Kok	2	A
ROC Midden NL	Zelfstandig werkend kok	3	A
Scalda	Timmerman	2	A
Scalda	Metselaar incl. casco lijmwerk	2	A
Scalda	Metselaar incl. lichte scheidingswanden	2	A
Leeuwenborgh	Verzorgende IG	3	B
ROC Kop van NH	Middenkader engineering Technicus	4	F
ROC van A'dam	Manager ondernemer café bar	4	C
ROC van A'dam	Monteur Mechatronica	2	B
ROC TOP	MBO-Verpleegkundige	4	E
ROC Rivor	Timmerman	2	A
ROC Rivor	Allround timmerman nieuwbouw	3	A
ROC Rivor	Allround timmerman bouw- en werkplaats	3	A
ROC Rivor	Allround timmerman restauratie	3	A
ROC Rivor	Metselaar incl. casco en lijm	2	A
ROC Rivor	Allround metselaar herstel en restauratie	3	A
ROC Rivor	Allround metselaar incl. nieuwe metseltechnieken	3	A
ROC Rivor	Allround metselaar aan- en verbouw	3	A
ROC Da Vinci	Middenkaderfunctionaris Bouw infra	4	D
ROC Midden NL	Gastheer/-vrouw	2	D
ROC Kop van NH	Gespecialiseerd pedagogisch medewerker	3	F
ROC van Twente	Monteur Mechatronica	2	B
ROC Ter AA	Middenkaderfunctionaris bouw	4	D

In volgende metingen kan de typologie (en het gepresenteerde format van de schets) benut worden om GLBB-achtige trajecten – die niet deelnemen aan het experiment GLBB – te categoriseren. Het idee is tevens om de typologie te gebruiken bij de effectevaluatie zodat rekening kan worden gehouden met de verschillen tussen experiment-/experimentachtige groepen. Dat laatste kan bijvoorbeeld door de best passende controlegroep per type te bepalen. Bij de typen C, D en F lijkt dat de reguliere bol te zijn, maar bij type E juist de reguliere bbl. Typen A en B hebben eigenlijk geen passende controlegroep, omdat de instromende studenten bij voorbaat minder of juist meer competent worden geacht.

Conclusies

Dit slothoofdstuk bevat naast conclusies aanbevelingen voor onderzoek in volgende metingen. Deze aanbevelingen zijn cursief weergegeven.

1. Er zijn vier extra experimenten gestart in het schooljaar 2016/17 en twee reeds gestarte experimenten zijn gestopt. In 2016/17 zijn 23 GLBB-experimenten actief. Net als vorig jaar zijn sleutelpersonen van deelnemende instellingen geïnterviewd. Qua invulling en organisatie van de experimenten en de samenwerking met leerbedrijven is er niet of nauwelijks iets veranderd ten aanzien van de bevindingen uit de vorige meting.

Het consortium 2B MBO acht het voldoende om de aan het experiment deelnemende instellingen in de volgende meting in gereduceerde vorm te bevragen.

2. Op basis van een combinatie van DUO-data en gegevens van instellingen is een indicatie van de instroom gemaakt. De instroom is toegenomen van circa 250 in 2015/16 naar circa 300 in 2016/17.

Het consortium 2B MBO constateert dat de DUO-data voor 2016/17 niet overeenkomen met de door instellingen tijdens gesprekken aangegeven cijfers. Het is van belang dat bij volgende metingen wel gebruik kan worden gemaakt van correcte data. Daarom ligt het voor de hand dat het consortium gezamenlijk met DUO/OCW onderzoekt wat de oorzaak hiervan is binnen de keten 'mbo-instelling → DUO → consortium 2B MBO'. Mogelijk houdt het verband met veranderde crebonummers waarop instromers worden ingeschreven, met de overschrijving van bol naar bbl in de GLBB, of met de wijze van administratie/registratie dan wel levering van gegevens (GLBB is niet zoals de reguliere bol en bbl als leerweg aan te vinken in softwaresystemen).

3. In deze meting zijn studenten voor het eerst via een webenquête bevraagd. Studenten zijn doorgaans tevreden over de GLBB-opleidingen. Bij een enkele mbo-instelling behoefde de organisatie van de opleiding en de communicatie met het bedrijf aandacht. Bij de start van het experiment GLBB zijn de studenten van enkele GLBB-opleidingen vooraf niet goed ingelicht over de verdeling tussen theorie en praktijk en de opzet van eerst bol en daarna bbl, en over de het wegvallen van het recht op studiefinanciering en OV-kaart tijdens het bbl-deel van de opleiding. Het betreft opstartproblemen die grotendeels verholpen zijn.
4. De meerderheid van de studenten heeft bewust gekozen voor de GLBB-variant van een opleiding. Het belangrijkste voordeel is de specifieke combinatie van bol en bbl, waarbij afhankelijk van de startsituatie en het perspectief van de student soms de nadruk wordt gelegd op het voordeel van het bol-deel (theoretische kennis opdoen of opfrissen voordat de praktijk in wordt gegaan), soms op het bbl-deel (werkervaring opdoen, geld verdienen) en soms juist op de combinatie theorie-praktijk dat zorgt voor de gewenste afwisseling.

Ongeveer een derde van de studenten heeft niet bewust gekozen voor de GLBB-variant en zou bij voorkeur de reguliere bol of bbl volgen.

5. Tot dusverre is de focus in de evaluatie gelegd op de experimenten GLBB. Daarmee is echter niet de gehele 'markt' in beeld. Switchen van bol naar bbl tijdens de opleiding komt namelijk ook buiten het experiment om voor. Ruim meer dan 2 procent van alle bol-instroomers van een bepaald cohort switcht ergens in de daaropvolgende jaren naar de bbl. Per instroomcohort gaat het dan om grofweg 3.000 studenten. Dit is inclusief switchers die deelnemen aan het experiment (circa 250 à 300 studenten) en omvat naast groepsgewijze switch à la GLBB ook individuele switchers die op eigen initiatief en om persoonlijke redenen van leerweg switchen.
6. Hoewel de precieze omvang van de totale groepsgewijze switch van bol naar bbl binnen dezelfde opleiding op hetzelfde niveau onbekend is, lijkt aannemelijk dat deze meerdere malen groter is dan de deelname aan het experiment GLBB. De spreiding over instellingen is groot, ongeveer de helft van alle mbo-instellingen heeft minimaal een bol-opleiding van waaruit groepsgewijs wordt geswitcht naar de bbl. De spreiding over opleidingen is juist beperkt: leerwegswitch vindt geconcentreerd plaats in een selecte groep opleidingen. Het betreft vooral de bouwgerelateerde opleidingen timmeren, metselen, schilderen, werktuigkundige installaties en elektrotechnische installaties, en opleidingen tot kok. In beide domeinen gaat het in de kern om opleidingen op niveau 2 en 3.

Het ligt voor de hand om de focus van het onderzoek bij de volgende meting te verbreden naar instellingen en opleidingen die niet participeren aan GLBB, maar waar wel veel leerwegswitch voorkomt. Deze eventuele verbreding van de evaluatie zou onder meer tot doel hebben om te achterhalen op welke wijze en met welk doel de GLBB-achtige trajecten zijn ontwikkeld (vergelijkbaar met GLBB?), en om te achterhalen waarom getraceerde instellingen en opleidingen met veel groepsgewijze leerwegswitch niet deelnemen aan het experiment. Is het onbekendheid met het experiment of vormen de voorwaarden voor deelname aan het experiment een te grote drempel? De verbreding zou ook meer zicht en context kunnen geven voor het beantwoorden van de laatste onderzoeksvraag: Of en hoe kan een GLBB naast de bestaande leerwegen als zelfstandige leerweg in de WEB worden verankerd? Een deel van de markt redt zich blijkbaar immers ook zonder de formele kaders van het GLBB en zonder dat deze wettelijk is verankerd.

7. De onderhavige meerjarige evaluatie onderzoekt het experiment GLBB. Dat doet vermoeden dat de diverse GLBB-opleidingen eender zijn. Voor een deel klopt dat natuurlijk ook, want ze hebben allemaal het kenmerk dat studenten starten in de bol en eindigen in de bbl. Op andere kenmerken zijn er echter relevante verschillen, bijvoorbeeld in het type student dat instroomt, in het primaire doel dat wordt nagestreefd, in de wijze van selectie, in de leerweg die de GLBB heeft vervangen en in de leerweg(en) die studenten bij aanvang naast de GLBB konden kiezen voor dezelfde opleiding bij dezelfde instelling. Dergelijke kenmerken zijn benut om een typologie te maken van de 23 – in schooljaar 2016/17 – actieve GLBB-opleidingen en hun instromende studenten. Dat heeft geleid tot zes typen:
  - A. Niet startklaar voor bbl
    - meest vaardige instroomers naar reguliere bbl, rest naar GLBB

- B. Geselecteerde instroom
  - meest vaardige instromers naar GLBB, rest naar reguliere bol of bbl
- C. Onveranderd
  - de opleiding is qua inhoud en opzet (combi bol-bbl) onveranderd ten opzichte van voor de intrede van het GLBB-experiment
- D. Vervanging van de reguliere bol: doelgroep onveranderd (vmbo-ers)
- E. Vervanging van de reguliere bbl: doelgroep onveranderd (ouderen)
- F. Extra variant naast de reguliere bol: doelgroep gelijk aan reguliere bol

Aanbevolen wordt om de GLBB-achtige trajecten in de volgende meting te typeren met behulp van de gehanteerde typologie net zoals in deze meting is gedaan voor de aan het experiment deelnemende GLBB-opleidingen. De typologie zal worden benut in de effectevaluatie.

- 8. Vanwege de geringe veranderingen bij de invulling van de bestaande GLBB-opleidingen, de geringe verandering in de deelname aan het experiment GLBB en vanwege het vooruitschrijven van de effectevaluatie (mede door het ontbreken van juiste cijfers) bevat dit slothoofdstuk geen conclusies in de vorm van antwoorden op de onderzoeksvragen. Aangenomen wordt dat de in de vorige meting gepresenteerde antwoorden nog steeds up-to-date zijn.

ISBN 978-94-92743-11-4
NUR 840

